

НАТО дар Осиёи Марказӣ: самтҳои асосии ҳамкорӣ бо кишварҳои минтақа

Аннотатсия. НАТО минтақаи Осиёи Марказиро аз қисмати муҳими стратегияи инкишоф ва таъмини амнияти худ қарор додааст. Дар ҳамин замина кишварҳои Осиёи Марказӣ аз тариқи барномаҳои мухталифи НАТО ба доираи фаъолияти ин созмон фаро гирифта шуда, барои таъмини рушди устувор, таҳкими амнияти минтақа, мубориза бар зидди муомулоти ғайриқонунии маводи мухаддир, барномаҳои мухталифи бозомӯзӣ ҳамкорӣ кардаанд. Аз назари муаллиф, ҳамкориҳо дар бахши илму фарҳанг, иқтисодиёту иҷтимоиёт, ҳарбию таъмини амният аз самтҳои афзалиятнок ба шумор рафта, НАТО чунин фаъолиятҳои бо истифода аз имконоти дипломатияи ҷамъиятӣ (“нерӯи нарм”) амалӣ сохтааст.

КАЛИДВОЖАҲО: *Осиёи Марказӣ, НАТО, стратегияи инкишоф, амнияти миллӣ, илму фарҳанг, иқтисодиёт, ҳамкорӣ, дипломатияи ҷамъиятӣ, нерӯи нарм.*

Чун сухан дар бораи ҳамкориҳои НАТО бо кишварҳои ҷаҳон, аз ҷумла давлатҳои тозабунёди Осиёи Марказӣ меравад, мавзӯи истифодаи бамавриди “нерӯи нарм” мавқеи махсус ба худ касб менамояд. Яке ба сабаби он, ки ин мафҳум худ таи солҳои ахир ҳамчун механизми муассири замони муассир дар ҳаллу фасли мушкилоти рӯз ва махсусан фарогирии комили тӯдаҳои васеи мардум барои дарки дурусти сиёсати давлатҳо, созмонҳо ва сохторҳои мухталиф дар арсаи байнаминлали мақом ва нақши муҳим ба даст овардааст. Дуюм, ҳуди ҳамин мафҳуми “нерӯи нарм” дар мавриди сохторе мисли НАТО, ки табиатан чандон “нарм” нест, баҳсталаб аст [10]. Аммо воқеият ва дастовардҳои ин созмон дар арсаи ҷаҳонӣ аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки паймони НАТО дар

ҳақиқат тавассути истифодаи босамар аз “нерӯи нарм” ҳамчун воситаи муҳими кор бо шахрвандон ва сохтонҳои мухталифи ғайринизомӣ муваффақ будааст. Чунин тарзи бархӯрд, яъне истифодаи васеъ ва самаранок аз “нерӯи нарм” ба НАТО иҷозат додааст, ки дар арсаи ҷаҳонӣ, аз ҷумла дар минтақаи Осиёи Марказӣ мавқеъ ва мақоми қобили мулоҳизаро ба даст оварад. Ба ибораи дигар, ба НАТО лозим омад, ки барои шарҳу тафсири мантиқии фаъолият ва амалиётҳо, сиёсат ва стратегияи амали худ дар минтақаҳои мухталифи ҷаҳон аз “нерӯи нарм” ҳамчун воситаи дипломатияи мардумӣ//ҷамъиятӣ ба таври васеъ истифода намояд. Ба таври равшан ва мушаххас натиҷагирӣ кардан аз фаъолиятҳои НАТО дар ин бобат аслан ғайриимкон аст, чун пурсишҳои ғайрирасмӣ мардумони кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ дар бобати муносибати онҳо ба НАТО асосан манфӣ ва адами некбинона будани ин муносибатҳост. Махсусан баъд аз ҳодисаҳои Украина ва куллан ранги манфӣ гирифтани муносибати Россия бо НАТО мавқеъ ва мақоми ин паймон дар минтақаи Осиёи Марказӣ баҳснок ва нигаронкунанда боқӣ хоҳад монд. Вале, аз назари коршиносон [9, 95-100], маҳз истифодаи босамар ва дуруст аз дипломатияи ҷамъиятӣ ва анвои мухталифи “нерӯи нарм” ба НАТО имконият хоҳад дод, ки дурнамои фаъолиятҳо дар ин минтақа дуруст тарҳрезӣ намояд ва барои инуишофи чунин фаъолиятҳо умедвор бошад.

1. Ҳамкориҳо дар самти илму фарҳанг

Бояд зикр намуд, ки ин яке аз самтҳои муваффақ дар доираи фаъолиятҳои НАТО бо кишварҳои Осиёи Марказӣ, аз ҷумла Тоҷикистон аст. Масалан, Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон бо бахшҳои илмию тадқиқотии созмони мазкур ҳамкориҳои зиҷро ба роҳ мондааст. Як зумра олимону муҳаққиқони тоҷик аз кумакҳо ва дастгириҳои молии ин созмон аз тариқи грантҳои ихтисосӣ, масалан дар доираи барномаи “Илм барои сулҳ ва амният” бархурдор шудаанд. Дар соли 2006 барои шабакаи сохтории Донишгоҳи техникийи Тоҷикистон ба номи М.С.Осимӣ гранти махсус ҷудо гардид. Ҳамчунон, Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2017 ҳамкориҳои худро бо Дафтари афсари тамоси НАТО барои кишварҳои Осиёи Марказӣ ба таври густурда ба роҳ монда буд. Моҳи апрели соли 2017 бинобар сабабҳои иқтисодӣ дафтари мазкур, ки дар шаҳри Тошканд қарор дошт, баста шуд ва минбаъд тамоми муқотибаю ҳамкорӣ тавассути Намояндагии доимии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар назди НАТО ва дафтари ин созмон дар Брюссел сурат мегирад. Чорабиниҳои дигари мухталиф, аз қабили ташкили академияи тобистона дар дараи Ромит (2015), конференси коршиносон таҳти унвони “Осиёи Марказӣ, Афғонистон ва амнияти минтақавӣ баъд аз соли 2014” (Душанбе, 2015), рӯзи иттилоотии барномаи “Илм барои сулҳ ва амният”-и созмони мазкур таҳти тадорукоти АМИТ ва дастгирии Шуъбаи дипломатияи оммавии НАТО ва ғайра аз намунаҳои хубу пурсамари чунин ҳамкориҳои ҳамаҷониба.

Миқдори бешумори олимону пажӯҳишгарони кишварҳои Осиёи Марказӣ инчунин беш аз си сол инҷониб дар барномаи “Илм барои сулҳ ва амният” (ИСА)-и НАТО ҷалб шудаанд. Барномаи ИСА ба ҳамкориҳои зиҷ дар масъалаҳои марбут ба манфиатҳои умумӣ барои таҳкими амнияти кишварҳои узви НАТО ва шарикон мусоидат мекунад. Ҳадафи ин барнома мусоидат ба муборизаи муваффақона зидди талошҳои байналмилалӣ, махсусан дар заминаи минтақавӣ, муқобила бо ҷомӯшҳои нави амниятӣ, таҳияи

барномаҳои махсуси илмӣ ва омодагии бештар ба офатҳои табиӣ ва бӯҳронҳои гуманитарӣ мебошад.

Қобили зикр аст, ки ҳамкориҳои олимон ва муҳаққиқон як анъанаи хуб ва зарурат барои пешрафт ва рушди устувори илм аст. Шабакакҳое, ки дар ин замина таъсис дода мешаванд, на фақат барои ноил шудан ба ҳадафҳои сиёсӣ иҷтимоӣ, балки эҷоди фазои муносиби ҳамдигарфаҳмӣ ва эҳтироми миллатҳо низ мусоидат менамояд. Ҳадафи дигари барномаи ИСА мубодила ва интиқоли технологияҳо барои кӯмак ба кишварҳои шарик юброи ноил шудан ба ҳадафҳои муҳими худ дар фаъолиятҳои мушаххасу муштарак мебошад, ки тавассути лоиҳаҳои тадқиқотии бисёрсола, симпозиумҳо ва курсҳои омӯзишӣ анҷом дода мешаванд.

Имрӯзҳо коршиносон ва олимони кишварҳои Осиёи Марказӣ ва кишварҳои НАТО барои ҳалли маҷмӯи васеи масъалаҳои амниятӣ, бахусус дар самтҳои мубориза бо терроризм, пешгӯии офатҳои табиӣ ва пешгирии бӯҳронҳои иҷтимоӣ, амнӣ экологӣ ва муҳити зист ҳамкорӣ мекунанд. Масалан, дар моҳи июни соли 2012 дар Бишкек (Қирғизистон) курси махсуси тақмили ихтисос баргузор гардид, ки дар он ба коршиносони ҳарбӣ ва ғайринизомӣ равиш ва методологияи муштарак барои эҷоди иқтисоди миллӣ дар мубориза бар зидди терроризм пешниҳод карда шуд. Моҳи майи соли 2013 семинар дар шаҳри Самарқанд (Ўзбекистон) масъалаҳои пешгирии бӯҳронҳо ва низоъҳои эҳтимолиро тавассути пешгӯии офатҳои табиӣ, моделсозӣ ва рушди устувор мавриди баррасӣ қарор дод. Метавон аз лоиҳаи тадқиқотии бисёрсола оид ба арзёбӣ ва мониторинги ифлосшавии обҳои фаромарзӣ (соҳаи аҳамияти хоса барои некӯаҳволии иҷтимоӣ иқтисодии аҳолии минтақа) низ ёдовар шуд, ки бо иштироки коршиносони Қазоқистон, Қирғизистон, Тоҷикистон ва Ўзбекистон бомуваффақият амалӣ карда мешавад.

Чуное ки дар боло зикр гардид, кишварҳои Осиёи Марказӣ чун анъана ба барномаи “Илм барои сулҳу амният” таваччуҳи зиёд зоҳир намуда, бархе аз онҳо хостори густариши минбаъдаи ҳамкориҳо дар соҳаи илм шудаанд. Дар ин замина дар доираи барномаи “Илм барои сулҳ ва амният” пайваста дар пойтахтҳои кишварҳои Осиёи Марказӣ, аз ҷумла Душанбе “Рӯзҳои иттилоотӣ” ташкил карда мешаванд, то олимону коршиносони кишварҳои шарикро дар бораи ҳуди барнома огоҳ созанд ва онҳоро барои ширкат дар фаъолиятҳои минбаъдаи он даъват намоянд.

2. Ҳамкориҳо дар самти иқтисод ва иҷтимоӣ

Яке аз тамоюлҳои асосии рушди муносири иқтисоди ҷаҳонӣ дар сатҳи байналмилалӣ пурзӯр гардидани аҳамияти муносибатҳои иқтисодии ҷаҳонӣ мебошад. Падидаи барҷастаи ин тамоюл афзудани нақш ва мақоми равандҳои ҳамгирӣ (интеграция), робитаҳои илмию техникаӣ ва умуман иқтисодӣ ва ҳамкориҳои мутақобила мебошад. Имрӯз наздикшавии байнидавлатӣ тамоми соҳаҳо ва бахшҳои мухталифи ҳаёти инсониятро фаро гирифтааст. Аммо зухуроти барҷастаи ин раванд ҳамоно иқтисодӣ ва тичорат боқӣ мемонанд. Фаъолияти соҳибкорӣ дар мамлакатҳои гуногун характери интернационалӣ пайдо мекунад. Соҳибкории ҳарбию саноатӣ, ки яке аз шаклҳои фаъолияти соҳибкории байналхалқӣ мебошад, дар як қатор мавридҳо ба воситаи самарабахши ҳалли баъзе проблемаҳои глобалии замони мо мубаддал гаштааст.

Кишварҳои Осиёи Марказӣ ҳамкориро бо Иттиҳоди Аврупо яке аз муҳимтарин самтҳои стратегӣ медонанд. Онҳо ҳамеша кӯшиш мекунанд, ки тичорат бо кишварҳои Иттиҳоди Аврупо фаъол созанд ва сармоягузориҳои бароитрушду такомули иқтисод ва иҷтимоӣ минтақа ҳарчи бештар ҷалб намоянд. Ва ин бесабоб нест. Яке аз омилҳои умда дар ин замина имконоти васеи бозори давлатҳои Иттиҳоди Аврупо ба нисбати шумораи зиёди

аҳоли, сатҳи баланди даромади шаҳрвандон, стандартҳо, рақобат ва қоидаҳои равшану мушаххаси тиҷорат. Ба ҳамин муносибат лозим ба ёдоварист, ки дар ҷаҳорҷӯби Стратегияи Иттиҳоди Аврупо барои Осиёи Марказӣ, ки соли 2019 қабул шудааст, 5 ноябри соли 2021 дар Қирғизистон Форуми иқтисодии Иттиҳодияи Аврупо – Осиёи Марказӣ баргузор гардид, ки аз нигоҳи аҳамият ва нақши он дар бобати таъйини самтҳои асосии ҳамкориҳои иқтисодии кишварҳои ОМ бо ИА мақоми махсус дорад. Форуми мазкур ба масъалаҳои марбут ба стратегия ва таҳкими робитаҳои иқтисодии байни кишварҳои минтақаи ОМ ва ИА нигаронида шуда буд. Дар ин Форум се самти асосии муносибатҳои иқтисодию иҷтимоӣ: барқарорсозии экологӣ, рақамикунонӣ ва беҳтар намудани фазои соҳибкорӣ мавриди баррасии ҷиддиву васеъ қарор гирифтанд. Дар ин Форум нахуствазирон ва муовинони нахуствазирони кишварҳои Осиёи Марказӣ ва ҳамчунин вазирону мақомоти баландпояи беш аз 15 кишвари узви Иттиҳодияи Аврупо ширкат доштанд. Дар изҳороти муштарак ширкаткунандагон аз муароми худро ҷиҳати таҳкими ҳамкориҳои Иттиҳоди Аврупо ва Осиёи Марказӣ ба хотири дастгирии раванди табдили иқтисодиёти кишварҳои Осиёи Марказӣ ба иқтисоди диверсификатсионӣ ва рақобатпазир, ки асоси онро бахши хусусӣ бояд ташкил диҳад, изҳор намуданд [5].

Дар натиҷаи кӯшишҳои тарафайн таи солҳои охир вазъи тиҷорат ва муносибатҳои иқтисодию иҷтимоии ОМ бо ИА ба таври назаррас беҳтар мегардад. Масалан, дар 10 соли охир кишварҳои узви Иттиҳодияи Аврупо ба кишварҳои Осиёи Марказӣ беш аз 105 миллиард евро ё 121,3 миллиард доллар сармоягузорӣ кардаанд [6], ки он бештар аз 40% сармоягузорию мустақими хориҷиро ба минтақа дар маҷмӯъ ташкил додааст. Ба ибораи дигар, бештар аз сеяки ҳаҷми умумии тиҷорати хориҷии Осиёи Марказӣ ба Иттиҳоди Аврупо рост меояд.

Дар ин раванд муносибат ва мақому пешравихои кишварҳои минтақа яксон нест. Масалан, Қазоқистон дар ин бобат ба муваффақиятҳои бештар ва назаррас муяссар гаштааст. Дар мулоқоти президенти Қазоқистон Қосим-Чомарт Тоқаев бо раиси Шӯрои Аврупо Чарлз Мишел ин падида мусбӣ арзёбӣ гардид. Вазъ ва дурнамои шарикӣ стратегӣ Қазоқистон ва Иттиҳоди Аврупо бо таваҷҷӯҳ ба ҳамкориҳои сиёсӣ, тиҷоратӣ ва иқтисодӣ мавриди баррасии ҳамачониба қарор гирифт. Аз ҷумла, президент Тоқаев қайд кард, ки тайи се соли охир Қазоқистон ва Иттиҳодияи Аврупо ба он ноил гаштаанд, ки байни ҳамдигар муносибатҳои қавӣ бар асоси эътимод, эҳтироми мутақобила ва афзалиятҳои умумӣ барқарор намоянд. Сарвари Қазоқистон инчунин рушди босуръати робитаҳои тиҷоратӣ иқтисодӣ ва сармоягузорию махсус қайд кард. Президент таъкид кард, ки Иттиҳодияи Аврупо яке аз бузургтарин сармоягузорию иқтисоди Қазоқистон бо сармоягузорию умумӣ 160 миллиард доллар мебошад [7].

Воқеан, кишварҳои Иттиҳоди Аврупо шарикӣ стратегӣ тиҷоратӣ барои кишварҳои Осиёи Марказӣ боқӣ мемонанд. Таҳлилҳо нишон медиханд, ки дар соли 2001 содироти кишварҳои Осиёи Марказӣ ба Иттиҳодияи Аврупо 3 миллиард доллар ва воридот 2,4 миллиард долларро ташкил додааст. Дар солҳои минбаъда ҳаҷми содироти вилоят ба таври қобили мулоҳиза афзуда, баланси тиҷорат низ густариш ёфтааст. Ҳаҷми содирот аз Осиёи Марказӣ дар соли 2012 ба авҷи худ расида, беш аз 46 миллиард долларро ташкил додаст. Бӯҳрони ҷаҳонӣ молӣ ва пойн рафтани нархи нафт дар соли 2008 ба дараҷа ва ҳаҷми содироту воридоти минтақа таъсири манфӣ расонид. Дар натиҷа, содироти Осиёи Марказӣ ба бозори ИА дар соли 2016 то 18,6 миллиард доллар коҳиш ёфт. Дар соли 2020 ин рақам 18,2 миллиард долларро ташкил дода, сатҳи пасттарин дар даҳсолаи охир арзёбӣ шудааст. Ҳаҷми содироти Иттиҳодияи Аврупо ба Осиёи Марказӣ бошад, ҳамагӣ 10,2 миллиард долларро ташкил дод.

Бояд тазаққур дод, ки содироти Осиёи Марказӣ ба бозори Иттиҳоди Аврупо асосан аз сўзишвориин маъданӣ иборат аст. Дар соли 2001 ҳиссаи содироти сўзишвориин маъданӣ дар ҳаҷми умумии содирот 41 фоизро ташкил дода, соли 2020 ба 90 фоиз расид. Ҳамин тариқ, чунон ки мебинем, сохтори содирот чандон диверсификатсия нашудааст, ки чунин ҳолат метавонад кишварҳои Осиёи Марказиро ба хатарҳои иловагӣ дучор созад. Масалан, тавре дар боло зикр гардид, поин рафтани нархи нафт боиси хеле коҳиш ёфтани арзиши содирот гардида, хавфҳои макроиктисодиро барои Осиёи Марказӣ афзоиш додааст. Аз тарафи дигар, кишварҳои минтақа бояд сиёсати энергетикии Иттиҳодияи Аврупо, ки ба рушди манобеъи таҷдидшаванда нигаронида шудааст, ба эътибор гиранд. Дар ниҳояти кор талабот ба сўзишвориин истихроҷшаванда метавонад коҳиш ёбад, ки метавонад боиси коҳиши минбаъдаи нарх гардад. Қисми боқимондаи содирот аз Осиёи Марказӣ аз маводи кимиёвии ғайриорганикӣ, металлҳо, нуриҳои минералӣ ва маҳсулоти кишоварзӣ иборат аст. Воридоти Осиёи Марказӣ аз кишварҳои Иттиҳоди Аврупо гуногунранг буда, асосан аз маҳсулоти истехсолӣ иборат аст. Масалан, дар соли 2020 ҳиссаи техника дар ҳаҷми умумии воридоти Осиёи Марказӣ аз Иттиҳоди Аврупо 32 фоиз, маҳсулоти дорусозӣ 14 фоиз, мошину таҷҳизоти барқӣ 7 фоизро ташкил дод [8].

Дар қаринаи чунин муносибатҳо масъалаи амалӣ сохтани барномаҳои марбут ба ислоҳоти институтсионалӣ дар кишварҳои ОМ аҳамияти махсус ба худ касб менамояд. Татбиқи ислоҳоти институтсионалӣ ба муносибатҳои дучонибаи кишварҳои Осиёи Марказӣ ва аъзои Иттиҳоди Аврупо таъсири мусбат мерасонад. Масалан, ИА дар доираи нақшаи маъмули “Низоми умумии преференсияҳо” ба Ёзбекистон, ки таи солҳои ахир ба дастовардҳои назарраси иқтисодию иҷтимоӣ ноил гардидааст, кумак расонд. Моҳияти ин нақша аз он иборат аст, ки кишварҳои дорои даромади паст ва миёна бо ҳамроҳ шудан ба ин нақша талош мекунанд, то 27 талаботи асосии

конвенсияи байналмилалиро оид ба ҳуқуқи инсон ва меҳнат, ҳифзи муҳити зист ва иқлим ва идоракунии хуб самаранок татбиқ кунанд. Тибқи ин нақша (GSP+) Ўзбекистон имкон пайдо мекунад, ки беш аз 6200 номгӯи ашёи хомро ба кишварҳои Иттиҳодияи Аврупо бидуни боҷ содир кунад, дар ҳоле ки тибқи низоми стандартии GSP шумораи молҳои бидуни боҷи гумрукӣ ба 3000 адад мерасад ва боқимонда 3200 номгӯи молро метавон бо нархҳои пасттар содир кард. Нақшаи GSP+ савдои дучониба байни Ўзбекистон ва Иттиҳоди Аврупо ба маротиб афзоиш медиҳад [11].

Ҳамин тариқ, Иттиҳоди Аврупо шароити асосии иқтисодӣ ва сиёсии ҷумҳуриҳои Осиёи Марказӣ боқӣ мемонад. Наздикшавии минтақаҳо ба стратегияи Иттиҳоди Аврупо асос ёфтааст, ки дар доираи он платформаҳои муштарак ташкил меёбанд ва форумҳои махсус гузаронида мешаванд. Дар асл ИА ба шароити калидии тиҷоратӣ барои минтақа мубаддал гаштааст. Мутаассифона, асоси тиҷорати Осиёи Марказиро бо ИА асосан сӯзишвории истихроҷшавандаро ташкил медиҳад, дараҷа ва ҳаҷми содироти он камтар диверсификатсия шудааст. Аз ин рӯ, минтақа бояд иқтисоди худро ба таври ҷиддӣ ва қобили мулоҳиза тағйир диҳад ва бозори Иттиҳоди Аврупо бештар ва амиқтар биомӯзад, то дурнамо ва ояндаи самтҳои афзалиятнокро барои истеҳсолкунандагони худ дуруст муайян карда тавонад. Дар баробари ин, раванди муваффақонаи ислоҳоти институтсионалӣ дар кишварҳои Осиёи Марказӣ, ба мисли Ўзбекистон, метавонад ба раванди бошиддати диверсификатсияи савдону тиҷорат бештар мусоидат намояд. Ин чунин маънӣ дорад, ки раванди пурра ва комилан ворид шудани кишварҳои Осиёи Марказӣ ба бозори Аврупо татбиқи бомуваффақияти ислоҳоти иқтисодӣ ва институтсионалиро тақозо менамояд.

Аз тарафи дигар, тағйири вазъияти геополитикии Европа, ки бо стратегияи ҳарбию сиёсии як қатор давлатҳои Аврупо дар бобати ШМА ва НАТО алоқаманд аст, ба пурзӯр гардидани таъсири Штатҳои Муттаҳида дар

минтақаи Аврупо ва афзудани миқёси қувваҳои ҳарбии НАТО мусоидат мекунад. Дар натиҷа имрӯз НАТО дорои тавонмандӣ ва зарфияти калони ҳарбию иқтисодӣ гардидааст. Гуфтан кофист, ки он се давлати бузурги ядроиро дар бар мегирад [4,66-70]. Интегратсияи ҳарбию иқтисодии мамлакатҳои НАТО яке аз муҳимтарин хусусиятҳои тараққиёти иқтисодиёти давлатҳои Ғарб мебошад. Ба вучуд омадани онро на танҳо маҳдуд будани захираҳои миллӣ, амиқ шудани тақсимооти байналхалқии меҳнат, интернационали-қунонии фаъолиятҳои хоҷагидорӣ, балки инчунин вазъияти ҳарбию сиёсии мамлакатҳое, ки ба ин гурӯҳ дохил мешаванд, низ муайян мекунанд.

Дар сиёсати иқтисодии НАТО хароҷоти марбут ба мудофия маблағҳои дахлдори трастиро, ки аз ҷониби худ НАТО идора карда мешаванд, дар бар мегирад ва барои фаъолиятҳои сулҳпарварӣ ва башардӯстона, амалиёти низомӣ дар минтақаи муноқиша, нобуд кардани аслиҳа ва лавозимоти ҷангии тарафҳои ҷангкунанда, инчунин санҷиш ва назорати марбут ба нобудсозии силоҳҳои бадастомада сарф мешавад. Хароҷот барои тадқиқот ва барномаҳои ихтиороӣ низ ба хароҷоти мудофия дохил карда мешавад.

Дар ҳамин замина бояд тазаққур дода, ки НАТО ҳамкориҳои ҷаҳрӣ бо кишварҳои Осиёи Марказӣ - Қазоқистон, Қирғизистон, Тоҷикистон, Туркманистон ва Ўзбекистон дар доираи сиёсат ва муқаррароти мавҷуда идома медиҳад. Ин сиёсат ба инкишофи муносибатҳои берунӣ бо минтақаҳои аз ҷиҳати стратегӣ муҳим, ки амнияти устувории онҳо бо амнияти умумии Евроатлантика зич алоқаманд аст, равона карда шудааст. Аз назари НАТО, ҳар кадоме аз ин панҷ кишвари Осиёи Марказӣ дорои аҳамияти бузурги стратегӣ буда, барои беҳтар ва пурсамартар амалӣ сохтани нақшаву ниётҳои НАТО мусоидат хоҳанд намуд.

Таъмини амнияти энергетикӣ минтақа яке аз самтҳои муҳими ҳамкориҳои байни Осиёи Марказӣ ва НАТО ба шумор меравад. Ба чунин

хамкориҳо махсусан кишварҳои содиркунандаи нафту гази минтақа, яъне Қазоқистон, Туркманистон ва Ўзбекистон манфиатдоранд. Намунаи чунин ҳамкорӣ Лоихаи интиқоли нерӯи барқи Осиёи Марказӣ ва Осиёи Ҷанубӣ (CASA-1000) махсуб мегардад, ки барои таъмини нерӯи барқи обии мавсимӣ аз кишварҳои Осиёи Марказӣ равона карда шудааст, то талаботи афзояндаи нерӯи барқро дар Афғонистон ва Покистон қонеъ созад.

Воқеан ҳам дар фасли тобистон дар кишварҳои Осиёи Марказӣ нерӯи барқ зиёдатӣ мешавад. Ҷумҳуриҳои Қирғизистон ва Тоҷикистон дорои захираҳои бузургтарини нерӯи барқи обии аз ҷиҳати экологӣ тоза дар ҷаҳон ба ҳисоб мераванд. Баръакси ин, кишварҳои ҳамсоияи Осиёи Ҷанубӣ, Афғонистон ва Покистон ба нерӯи барқ аз муштариёни тиҷоратӣ ва манзилӣ ниёзи назаррас ва афзоянда доранд. Дар ҳамин замина CASA-1000, як системаи нави интиқоли нерӯи баландшиддати барқ, ки ҷаҳор кишвари Осиёи Марказӣ ва ҷанубиро ба ҳам мепайвандад, ба коҳиши камбуди нерӯи барқ ва ҳавасмандгардонии рушди иқтисодӣ тавассути рушди тиҷорати нерӯи барқ байни кишварҳои Осиёи Марказӣ ва Ҷанубӣ мусоидат мекунад. Харочоти марбут ба амалӣ сохтани ин лоихаи ҳаётан муҳимро яқчанд созмонҳои донорӣ ва ниҳодҳои байналмилалӣ молиявӣ дастгирӣ мекунанд.

Масалан, USAID ба Лоихаи CASA-1000 ҷиҳати дастгирии Котибот кӯмак мерасонад. Дар навбати худ Котибот дар самти ҳамоҳангсозӣ ва суръат бахшидан ба корҳои харид, сохтмон ва бунёди инфрасохтори интиқоли барқи CASA-1000 кӯмаки техникӣ мерасонад. Котиботи мазкур инчунин дар таҳияи механизмҳои муҳими тиҷоратии рушди тиҷорати минтақавӣ ва фаромарзии нерӯи барқ байни кишварҳои Осиёи Марказӣ ва Ҷанубӣ мусоидат мекунад. Лоиха як қадами аввалиндараҷа дар амиксозии ҳамкориҳои минтақавӣ дар бахши энергетика ва фароҳам овардани дурнамои устувори тиҷорати байнисарҳадии нерӯи барқ мебошад.

Барои эҷод ва танзими инфрасохторҳои лоиҳаи мазкур бештар аз даҳ қарордодҳои сохтмонӣ ба имзо расидаанд. Мутобиқ ба қарордодҳои мазкур имрӯз қорҳои сохтмонӣ дар ҷаҳор кишвари CASA-1000 - Ҷумҳурии Ислонии Афғонистон, Ҷумҳурии Қирғизистон, Ҷумҳурии Ислонии Покистон, Ҷумҳурии Тоҷикистон идома доранд. Дар назар аст, ки натиҷаҳои аввалини ин лоиҳа дар соли 2024 рӯи қор меоянд.

3. Ҳамкорӣҳо дар самти ҳарбӣ ва таъмини амният

Ҳамкорӣҳои низомии НАТО бо кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ ба он асос ёфтааст, ки НАТО дар доираи стратегияи инкишофи худ ва диди геополитикиаш ҳамкорӣҳои низомиро дар ин минтақа яке аз самтҳои асосӣ барои оянда қарор додааст. Ин ҳамкорӣҳо дар ҷаҳорҷӯбаи концепсияи маъмули НАТО таҳти унвони “Active Engagement, Modern Defence” (Иштироки фаъол, муҳофизати замонавӣ), ки барои давраи то соли 2020 таҳия ва қабул гардида буд, сурат мегиранд. Тибқи ин концепсия, минтақаҳои Қарқозии Ҷанубӣ ва Осиёи Марказӣ барои таъмини сулҳи саросарии Авроазия хеле муҳим буда, ба ҳамин сабаб дар доираи ҳамкорӣҳои шарикӣ барои НАТО самти муҳими стратегӣ ва афзалиятнок қабул гардидааст. Ин мавзӯи бори аввал ҳанӯз дар соли 2004 дар самити Истамбул мавриди баррасӣ қарор гирифта буд, агарчанде оғози ҳамкорӣҳои низомӣ ба сиёсии НАТО бо ин ду минтақа аз соли 1994 сурат гирифтааст [1, 32-33]. Бояд хотиррасон қард, ки маҳз дар самити Истамбул вазифаи намояндаи махсуси НАТО дар Қарқоз ва Осиёи Марказӣ таъсис дода шуд, ки он аз аҳамият ва моҳияти стратегӣ доштани ин минтақаҳо барои паймони НАТО гувоҳӣ медиҳад.

Дар ҳамин замина бояд хотиррасон қард, ки таҳия ва амалӣ сохтани барномаҳои марбут ба ислоҳоти соҳаи ҳарбӣ ва таъмини амният ҳамчун як соҳаи пураҳамият ва афзалиятноки ҳамкорӣи НАТО бо кишварҳои шарикӣ минтақаи Осиёи Марказӣ боқӣ мемонад. НАТО ва давлатҳои алоҳидаи аъзои

он дар ин соҳа дорои донишу малакаҳои фаровоне мебошанд, ки дастрасӣ ба онҳо барои кишварҳои минтақаи Осиёи Марказӣ низ хеле муфид хоҳад буд.

Яке аз вазифаҳои муҳим дар ин самт баланд бардоштани сатҳи тайёрии ҳарбии кишварҳои минтақа дар бобати омода сохтан барои фаъолиятҳои муштараки ҳарбӣ якҷо бо НАТО ба хотири таъмини сулҳу субот ва пешгирӣ аз нооромии номатлуби иҷтимоист. Барномаҳои махсуси якҷоя, таълиму тарбия ва омӯзишҳо, амалиёт ва машқҳои мухталиф бо иштироки нерӯҳои ҳарбии чандин давлат дар як замон, бохабар будан аз шеваи кор ва омӯхтани роҳҳои наву аз нигоҳи технологӣ пешрафтаи усули корбарӣ дар ниҳояти кор ба боло рафтани дараҷаи омодагии ҳарбӣ ва имконоту қобилияти сари вақт ва натиҷабаранг анҷом додани амалиёти марбут ба бухронҳои сиёсӣ ва ҳолатҳои фавқуллода, таҳкими иқтисодӣ ва сиёсӣ ҳарбии кишварҳои мазкур мусоидат мекунад.

Самти дигари фаъолият дар бобати ислоҳоти соҳаи мудофия ва ҳарбӣ ин мусоидат ба идоракунии пурсамари муассисаҳо ва сохторҳои низомии ин кишварҳо ва таъмини иштироки намоёндагони ҷомеаи шаҳрвандӣ дар танзими фаъолияти онҳо мебошад. Ин мавзӯ то андозае ҳассос ва аз нигоҳи амалӣ чандон осон нест. Дар аксари кишварҳои минтақа миқдор ва дараҷаи касбии афсарон, масалан, ҷавобгӯ ба талаботи замон нест ва, аз тарафи дигар, сохтор ва низоми муассисаҳои ҳарбии ин кишварҳо иҷозат намедихад, ки дар фаъолияти онҳо ба хотири таъмини шаффофият ва ҳисобдеҳ будан ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ширкат дошта бошанд. Барои ислоҳоти муваффақонаи соҳаи ҳарбии кишварҳои минтақа лозим аст, ки низоми ҳуқуқӣ ва қонунгузори ин кишварҳо низ ба меъёрҳои байналмаиалӣ мутобиқ карда шаванд.

Яке аз механизмҳои муассири НАТО дар бобати ислоҳоти соҳаи ҳарбӣ ин “Раванди банақшагирӣ ва таҳлил”-и барномаи “Ҳамкорӣ барои сулҳ” аст. Дар натиҷаи истифода аз ин унсур кишварҳои мавриди алоқа метавонанд дараҷаи омодагӣ, ҷиҳатҳои пурқувват ва заифи худ, заруратҳои техникӣ ва

моддӣ барои рафъи ин камбудиву норасоӣҳо бо иштироки коршиносони байналмилалӣ, ки НАТО таъмин мекунад, муайян созанд ба барои кумак ба НАТО ва кишварҳои аъзои ИА муроҷиат намоянд. Бояд гуфт, ки иштироки кишварҳои минтақа дар ин барнома яқсон нест. Масалан, Қазоқистон дар ин барнома аз соли 2002 ғайриширкат меварзад. Қирғизистон ва Ўзбекистон ба ин барнома мутаносибан солҳои 2007 ва 2002 ҳамроҳ шуданд (агарчи Ўзбекистон баъдтар иштироки худро дар ин барнома боз дошт). Тоҷикистон бошад, изҳон намуд, ки ба ин барнома назари мусбат дорад. Чуноне ки дар боло ишора рафт, кӯшишҳо ва алоқамандии роҳбарияти сиёсии Қазоқистон дар бораи иштирок дар ин барнома ба он оварда расонд, ки бо кумаки НАТО ва дастгирии кишварҳои аъзои ИА дар ин кишвар ниҳоди низомии қобили ҳамкорӣ ва амалиёти якҷоя бо НАТО таҳти унвони “ҚазБат” (ва баъдтар “ҚазБриг”) таъсис дода шуд. Таи солҳои ахир Қазоқистон ва НАТО машқҳои якҷояи ҳарбиро таҳти унвони “Уқоби даштӣ” анҷом доданд, ки дар доираи барномаи “Ҳамкорӣ барои сулҳ” сурат гирифтанд.

Самти дигари ғайриширкати НАТО бо кишварҳои Осии Марказӣ ин ҳамкорӣ дар соҳаи амалӣ сохтани барномаҳои марбут ба демилитаризатсияи муассисаҳо ва сохторҳои алоҳидаи низомӣ мебошад. Дар доираи чунин ҳамкорӣ бо кумак ва дастгирии молии НАТО яроқ ва аслиҳаи куҳнашуда ва ё зиёдатӣ, амволи хатарноки аз истифода беруншуда ва ғайра безарар гардонда мешаванд. Масалан, дар Тоҷикистон лоиҳаи Фонди махсуси НАТО-ҲБС, ки аз тарафи Британияи Кабир роҳбарӣ ва Ҷопон маблағгузорӣ гардид, амалӣ карда шуд. Дар ҷаҳорҷӯби ин лоиҳа лавозимоти куҳнаи ҳарбӣ таҳриб ва анборҳои аслиҳа ва муҳиммоти ҷангӣ дар манотиқи марзӣ мавриди тафтиш қарор гирифтанд. Лоиҳаи мазкур натиҷаҳои хуб ба даст овард ва бомуваффақият ба анҷом расид. Дар натиҷа дар соли 2004 тақрибан 1200 минаи боқимондаи зидди пиёдагард дар кишвар нобуд сохта шуда, Тоҷикистон тавонист уҳдадорӣҳои худро дар баробари Конвенсияи Оттава

дар бобати манъи истифода, захира, истеҳсол ва интиқоли минаҳои зидди пиёдагард сарбаландона иҷро намояд.

Дар Қирғизистон бошад, дар ҳамин замина барномаи фарогирии иҷтимоии афсарони истеъфода, ки дар соли 2009 оғоз гардида буд, муваффақона амалӣ сохта шуд.

Дар хотима бояд қайд кард, ки самтҳои асосӣ ва муҳими ҳамкориҳои муштарак миёни НАТО ва Тоҷикистон метавонанд ба қарори зайл бошанд:

- ба роҳ мондан ва амалӣ сохтани муколамаҳои доимии сиёсӣ ва ҳамкориҳои амалӣ бо НАТО оид ба таҳкими амнияти ҳаҷонӣ ва минтақа,
- мубориза бо терроризм, ифротгароӣ, истифодаи ғайриқонунии маводи муҳаддир, назорати пайвастаи силоҳ ва истифодаи он, паҳн накардани силоҳи ҳастай,
- ҳамкориҳои судманди илмию фарҳангӣ дар доираи барномаи “Илм барои сулҳу амният” ва амсоли он,
- таҳкими равандҳои демократӣ, рушду такомули баъдии ҷомеаи шаҳрвандӣ ва ниҳодҳои он ва ғайра.

АДАБИЁТ

1. Акматалиева А.М. НАТО и государства Центрально-азиатского региона: перспективы сотрудничества // Сравнительная политика, 4 (10), 2012ю – С.32-33.
2. Долинский А.В. Эволюция теоретических оснований публичной дипломатии // Вестник МГИМО-Университета. 2011. Вып. № 2. С. 275–280.
3. Никитина Ю. Публичная дипломатия в работе межправительственных организаций: ОДКБ и ШОС // Публичная дипломатия: Теория и практика / под ред. М.М. Лебедевой. М. : Аспект Пресс, 2017. С. 112–127.
4. Шляхтунов А.Г. Экономическая политика НАТО как фактор усиления военной мощи на постсоветском пространстве и ее влияние на военную безопасность России // Вестник Екатеринбургского университета. ISSN: 1997-6968. № 3 (47) 2019. - С.66-70

5. Европейская комиссия (2021). Экономический форум ЕС – Центральная Азия: сближая регионы// https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_5841. Дата обращения: 02.12.2021.
6. *Астана Таймс* (2021). Премьер-министр Казахстана предлагает создать Деловой совет ЕС – Центральная Азия для содействия торговле и инвестициям // <https://astanatimes.com/2021/11/kazakh-pm-proposes-to-establish-eu-central-asia-business-council-to-facilitate-trade-and-investment/>. Дата обращения: 02.12.2021
7. Казинформ (2021). Касым-Жомарт Токаев и председатель Совета Европы Шарль Мишель проводят переговоры // https://www.inform.kz/en/kassym-jomart-tokayev-and-european-council-president-charles-michel-hold-talks_a3867165. Дата обращения: 26.11.2021.
8. Хитахунов А. Экономическое сотрудничество между Центральной Азией и Европейским Союзом // <https://www.eurasian-research.org/publication/economic-cooperation-between-central-asia-and-the-european-union/?lang=ru>
9. Seib Ph. Public Diplomacy and Hard Power: The Challenges Facing NATO // The Fletcher Forum of World Affairs. 2014. Vol. 38, is. 1. P. 95–100.
10. Schindler C. Proactively preserving the inward quiet: Public Diplomacy and NATO // Defence Strategic Communications. 2015. Vol 1, is. 1.
11. UzReport (2021a). Узбекистан присоединяется к соглашению ЕС о ВСП+. Доступно по адресу: <https://uzreport.news/economy/uzbekistan-joins-eu-s-gsp-arrangement>. Дата обращения: 10.04.2021.

НАТО в Центральной Азии: основные направления сотрудничества со странами региона

Аннотация

В данной статье исследуются и анализируются вопросы, связанные со стратегией НАТО и основными направлениями ее деятельности в странах Центральной Азии. НАТО с начала 90-х годов рассматривает регион Центральной Азии важной частью своей стратегии развития и безопасности в целом. В этом контексте страны Центральной Азии были включены в сферу деятельности этой организации через различные программы НАТО, и они стали сотрудничать с НАТО в целях обеспечения устойчивого развития, укрепления безопасности региона, борьбы с незаконным оборотом

наркотиков, проведения различных программ по переподготовке национальных кадров. С точки зрения автора, сотрудничество в сферах науки и культуры, экономики и общественной жизни, военной подготовки и безопасности является одним из приоритетных направлений, и НАТО реализовала такую деятельность, широко используя возможности публичной дипломатии («мягкой силы»).

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Центральная Азия, НАТО, стратегия развития, национальная безопасность, наука и культура, экономика, сотрудничество, публичная дипломатия, мягкая сила.

NATO in Central Asia: the main areas of cooperation with the countries of the region

Annotation

This article explores and analyzes issues related to NATO's strategy and the main directions of its activities in the countries of Central Asia. Since the early 1990s, NATO has been considering the Central Asian region as an important part of its development and security strategy in general. In this context, the countries of Central Asia were included in the scope of this organization through various NATO programs, and they began to cooperate with NATO in order to ensure sustainable development, strengthen the security of the region, combat drug trafficking, and conduct various programs for the retraining of national personnel. From the author's point of view, cooperation in the fields of science and culture, economics and public life, military training and security is one of the priority areas, and NATO has implemented such activities, widely using the possibilities of public diplomacy ("soft power").

KEY WORDS: Central Asia, NATO, development strategy, national security, science and culture, economy, cooperation, public diplomacy, soft power.